

HYSNI DAJA

SHTATË KOMISARËT
QË RANË
PËRTEJ KUFIRIT

949.65.088+92

~~Ø 16~~

HYSNI DAJA

5

Ø 14.9

Ø 16

SHTATË KOMISARËT
QË RANË
PËRTEJ KUFIRIT

20939

~~57780~~

BIBLIOTEKA E SHTETIT
GJIROKASTER

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

Këtë libër ua kushtoj shokëve që ranë për-
tej kufirit për lavdinë e atdheut me bindje të
plotë se amaneti i tyre për shkatërrimin e fa-
shizmit dhe për çlirimin e popullit do të çohet
deri në fund.

QYTETI I FUNDIT U ÇLIRUA

Pas çlirimit të Lezhës batalioni i dytë i Brigadës VII S i ndiqte gjermanët drejt Shkodrës. Kolona partizane e udhëhequr nga zëvendëskomisari i brigadës, shoku Adil Çarçani, mbërriti në Bushat. I gjithë batalioni filloi sulmin për çlirimin e Shkodrës në vijën Beltojë-Bërdicë. Sulmi ishte aq i befasishëm sa që shumë gjermanë u gjetën në gjumë; partizanët vranë shumë prej tyre dhe i thyen ata deri brenda në fshat. Në këtë kohë forca të tjera gjermane kundërsulmuan. Partizanët u zmbropsën. Të nesërmen përsëri filloi sulmi mbi këtë vijë. Në qendër të vëmendjes ishte kalaja e Bërdicës e cila qëndronte në mbrojtje të bregut të Bunës dhe urës së Baçallëkut. Sulmi i partizanëve të batalionit të dytë ishte i fortë. Rezistenca e mëtejshme e armikut ishte e kotë. Bombat e dorës u hodhën si breshër mbi kala dhe partizanët duke e sulmuar në krah dhe në shpinë u futën në çadrat e kundërshtarit duke zënë 4 mitralozë, mjaft municion dhe veshmbathje. Për katër orë rresht vazhduan sulmet dhe kundërsulmet; e gjithë lugina ziente. Nga kalaja e Shkodrës artileria e

armikut qëllonte pa pushim, por partizanët me në krye zëvendëskomisarin e brigadës qëndronin heroikisht.

Në këtë kohë edhe në drejtim të Vaut të Dejës, të urës së Mesit e gjetkë buçiste pushka partizane. Armiku kishte krijuar dy-tri vija mbrojtjeje për mbajtjen e qytetit, prandaj duhej patjetër një grupim më i madh forcash dhe një renditje më e mirë. Shtabi i divizionit të dytë dhe Komanda e Përgjithshme afroi forca të tjera. Pas datës 25 nëntor afërsisht ishte kjo renditje forcash: Brigada VI vepronte në Shal-Shosh me një degëzim për të bërë presion mbi vijën Hot-Koplik. Brigada VII kishte marrë urdhër të ngushtohet me vijën Sheldije-Vahu i Dejës-Mjedë duke i lënë vijën Beltojë-Bërdicë Brigadës XXIII dhe XXIV. Brigada XXII dhe grupi i Shkodrës vepronte në verilindje të Shkodrës. Kjo vendosje forcash krijonte kushte dhe më të përshtatshme për çlirimin e qytetit.

Gjermanët kërkonin me çdo kusht që t'i ruanin forcat e tyre të paprekura dhe të krijonin kushte të përshtatshme për tërheqje. Në një raport që ata i kishin drejtuar komandës së tyre thoshin: «Spos-timet vonohen për veprimtari të theksuar bandash në Shqipëri».

Mercenarët shqiptarë për të mos dhënë llogari, kërkonin me çdo mënyrë të largoheshin nga atdheu i tyre. Në mbrëmjen e 25 nëntorit shoku Adil Çarçani kishte të dhëna të sigurta se një varkë me afër 100 mercenarë, nëpërmjet Bunës, do të nisej për në Itali. Për të ndaluar këtë ai i kërkoi shokut Tajar Grepcka 12 partizanë të zgjedhur.

«Mos harroni për çfarë u porosita! — i tha shoku Adil njësitit mbasi i uroi sukses.

«Si urdhëroni, mos kini merak!» — u përgjegj përgjegjësi i njësitit dhe së bashku me shokët u zhduk në errësirën e natës.

Porositë ishin të shkurtëra dhe të qarta: «T'i shmangeshin çdo përpjekjeje me armiqtë e tjerë. Të zihej prita në vendin e këshilluar! Të kapeshin me çdo kusht tradhëtarët!»

Të nesërmen e gjithë brigada u përqëndrua në jugë lindje të Vahut të Dejës. Disa kompani sulmuan kodrën mbi urë që të kapnin disa objekte të përshtatshme për të kaluar lumin.

Gjermanët e kuptuan përgatitjen që po bënin partizanët për sulmin e përgjithshëm prandaj sulmuan me artileri forcat tona. Aty pranë kishës qëndronte më këmbë «Agimi» me disa udhëheqës të tjerë që drejtonin forcat. Predhat e artilerisë plasnin sa lart poshtë, por ata shikonin me kujdes formacionin e partizanëve dhe merrnin masa organizative për sulmin.

Javën e fundit të nëntorit të vitit 1944 kishin rënë shumë shira. Lumenjtë kishin dalë jashtë shtratit të tyre dhe merrnin çfarë të gjenin përpara. Megjithkëtë, me ndihmën e popullsisë vendase dhe sidomos të disa fshatarëve nga katundi Mjedë, me shumë vështirësi, në errësirën e natës, lumi u kalua. Të nesërmen filloi sulmi i përgjithshëm drejt Shkodrës.

Në luginën e Gurit të Zi ndodhet një shkëmb i madh, nga maja e të cilit kontrollohet e gjithë fusha dhe pllaja lindore. Prandaj gjermanët kishin vendosur këtu një mitraloz, i cili, me zjarr të kryqëzuar, mbrohej nga një sistem i tërë qendrash zjarri dhe qëllonte mbi forcat tona.

Partizanët ishin afruar dhe po prisnin urdhërin për t'u hedhur përsëri në sulm.

— Eh, — tha Zihniu, një i ri komunist nga qyteti i Beratit, — pa u asgjësuar mitralozi në majën e shkëmbit nuk mund të ecet përpara! Nga asnjë anë nuk mund të hipet në majën e gurit, madje as granatat nuk mund të hidhen deri atje, prandaj duhet ta izolojmë këtë pikë nga pikat e tjera dhe ta asgjësojmë atë nga afër me zjarr të përpiktë.

Megjithëse për asnjë çast nuk i hiqte sytë nga fusha e luftimit, komandanti dëgjonte me vëmendje propozimin e këtij të riu komunist. Atij, si duket, i pëlqeu ky mendim dhe kjo u vu re nga një buzëqeshje e lehtë që i ndriçoi fytyrën.

— Ku është Faiku? — pyeti komandanti.

Faiku ishte një snajper i mirë; të gjithë qëllonin mirë, por ai qëllonte më mirë në shenjë. Në luftën e Gëziçit në Mirditë batalioni i tretë ishte futur në thellësi të gjermanëve dhe kishte dalë pranë pozicioneve të artilerisë së tyre që qëllonte pa pushim mbi forcat tona. Partizanët dëgjonin dhe shikonin nga larg se të gjitha këto veprime i komandonte në gjuhë të huaj vetëm një oficer. Të gjithë donin të qëllonin kundër këtij kriminelit por një shok propozoi të vinte Faiku. Shpejt e thirrën snajperin e vjetër dhe i treguan objektin. Bateria qëllonte e qëllonte mbi forcat tona. Faiku u shtri sakaq për tokë, mori shenjë, qëlloi vetëm një herë, u ngrit dhe tha me shaka: «U pastë lënë uratën!». Të gjithë panë se si oficeri u shtri sa gjatë gjerë. Grupi partizan sulmoi pozicionet e armikut dhe çau përpara.

Pas pak, pranë komandantit u duk përsëri

snajperi i vjetër dhe së bashku me të rrëshqitën edhe katër partizanë të tjerë. Mbase u afruan buzë xhadesë afërsisht 150 metra ata qëlluan vetëm një herë. Mitralozi për një kohë nuk u ndie më, mirëpo pas pak filloi përsëri të qëllonte. Të pestë snajperët e zgjedhur qëlluan dhe përsëri heshtën.

Partizanët u hodhën në sulm drejt shtëpive dhe me lehtësi shkuan përpara. Brigadat e tjera vazhdonin të ngushtonin rrethimin. Brigada XXII dhe grupi i Shkodrës po rrezikonin prerjen e rrugës Shkodër-Koplik. Brigada XXIII dhe XXIV ju afrua urës së Baçallëkut.

Forcat tona kërkonin me çdo kusht të çlironin qytetin dhe ta shpëtonin atë nga një shkatërrim i sigurt.

Brigada VII vazhdonte të përparonte. Por në të hyrë të fshatit, duke treguar trimëri të rrallë, u vra i riu Zihni Toska.

Më 28 nëntor rrethimi u ngushtua mjaft, sulmet dhe kundërsulmet vazhduan gjatë gjithë ditës që nga kodrat e Bardhajt e deri në Tepe, rrëzë kalasë.

Natën e 29 nëntorit u bë sulmi i fundit i koordinuar nga të gjitha repartet. Gjermanët u tërhoqën nga të dy krahët në panik të plotë, duke ju hequr mundësia për të shkatërruar qytetin. Ata lanë në prapavijë një pjesë të vogël forcash, bashkë me disa fashistë italianë, xhandarë dhe reaksionarë të ndryshëm, të cilët që në pushkët e para hodhën armët. Gjaku i Zihni Toskës i I. Strumit, F. Kaplanit, N. Bejtos, A. Nakos, R. Meçes si dhe i dy partizanëve italianë nuk shkoi kot, por u kurorëzua me çlirimin e qytetit të fundit që shënonte njëkohësisht dhe çlirimin e gjithë Shqipërisë.

Megjithëse në qendër të qytetit u ngrit flammuri kuq e zi përsëri aty-këtu dëgjoheshin të shtëna pushkësh.

Ja, atje te pallacinat, një grup partizanësh çarmatosnin disa fashistë italianë që kundërshtonin të dorëzoheshin. Një grup partizanësh merreshin me çminimin e disa objekteve. Atje, te kafja e madhe, shumë xhandarë e mercenarë pyesnin: «Ku është komandanti? Duam të dorëzohemi!»

Komandanti i batalionit IV, shoku S. Sevrani filloi t'i çarmatoste këta «zotërinj» dhe t'i grumbullonte në qendër të qytetit. Ai i jepte porosi çdo partizani se si të vepronin. Me dy-tre partizanë ai u drejtua poshtë xhamisë së vjetër, në një pijetore të fshehtë, ku ende disa armiq të popullit po pinin dhe s'kishin ndër mend të dorëzoheshin. Kur komandanti trim në befasi hapi derën, të gjithë shtançën. Dikush e njohu dhe menjëherë ju drejtua: «Urdhëroni të pini, zoti komandant!».

«Lini armët në vend dhe dilni përjashta!» — i urdhëroi ai, ndërsa me duart e tij të sigurt shtrëngonte automatikun e drejtuar drejt tyre. Të gjithë, si pula të lagura, dualën përjashta një nga një. Seiti, që kontrollonte, dalloi midis tyre Refat Pavarin, Gani Zhepovën, Myrto Qafën e të tjerë.

Nga larg një turmë tjetër po afrohej.

Njësitë në bashkëveprim me disa partizanë shkodranë, kishte përmbushur të gjitha porositë e shokut Adil Çarçani, kishte çarmatosur 96 oficerë e mercenarë krerë të «Ballit Kombëtar», ndër të cilët dhe njerëz të «degjenuar» si Bektash Çakrani, Bajram Xeba, Ali Klosi e të tjerë që, me një varkë speciale, ishin nisur për të shkuar në Itali,

por rruga e tyre përfundoi deri në fshatin Belaj, buzë lumit Bunë.

Kaloi mesi i ditës dhe qyteti ende nuk ishte qetësuar.

Populli, pa pushuar mirë krismat e armëve, filloi të dalë në rrugë, duke brohoritur për Partinë Komuniste, për shokun Enver Hoxha, për Stalinin e madh, për partizanët tanë trima.

Shokët e partisë dhe të pushtetit organizuan një parakalim të partizanëve që shënonte fitoren përfundimtare mbi armikun.

Partizanët të veshur keq, por me një hap të sigurt dhe energjik, kaluan krenarë përpara popullit dhe komandës së Divizionit II.

Populli shikonte, buzëqeshte dhe u hidhte lule partizanëve që kishin luftuar për çështjen e popullit, për çlirimin e atdheut.

Pastaj kaloi e çarmatosur dhe kokulur ushtria e mundur, aty kishte oficerë dhe «ksponentë të «Ballit», të «Legalitetit» dhe reaksionarë të çdo ngjyre e të çdo kallëpi që arrinin në më tepër se 1000 vetë.

Me syrin e urrejtjes, të përbuzjes dhe të hakmarrjes i shikonte populli këto fytyra të urreyera që u shërbyen armiqve deri ditën e fundit.

Në mitingun e organizuar me rastin e kësaj dite të shënuar komisar i foli për luftën e popullit tonë për çlirimin e atdheut, për sakrificat e partizanëve, për dëshmorët e rënë në luftë, për luftën e aleatëve tanë dhe për detyrat tona.

Midis të tjerave komisar i njoftoi urdhërin e Komandantit të Përgjithshëm, shokut Enver Hoxha, për të ndjekur armikun përtej kufijve. Ai tha se «lufta jonë është një luftë e drejtë dhe kemi detyra